

Hadîsin Temel Konuları

Scott C. LUCAS*

Çev. Hatice Nur DALKILIÇ**

Özet:

[Hz.] Peygamber'in söz, fiil ve takririni haber veren hadisler, bin yılı aşkın bir süredir Müslümanlar üzerinde muazzam bir etki ortaya çıkarmıştır.*** Hadis literatürünün önemine rağmen onun muhtevası, Arap olmayan okurlara, kısmen hadisin İslâmî düşüncedeki fonksiyonundan ziyade onun yetkinliği problemiyle meşgul olan Batılı araştırmacılar için erişilmez olmaya devam etmektedir. Bu makale İngilizcedeki deyimleriyle ahlakla ilgili hadis örnekleriyle birlikte temel Sünnî hadis kitaplarının muhtevasına genel bir bakış açısı sunmayı amaçlar.

1 Sünnî Hadis Literatürüne Genel Bakış

Sünnî hadis literatürü geniş İslâm mirasının en önemli ihtisas alanlarından birini oluşturur. Hadis [Hz.]**** Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinin haberidir.¹ Her hadis *isnad* denilen râvîler zinciri ve ve *metin* olarak adlandırılan asıl yazıdan oluşur. Görüleceği gibi hadisler hukuktan itikâda,

* Doç. Dr. Scott C. Lucas Lisans eğitimini Yale Üniversitesi'nde Political Science and Near Eastern Languages and Civilizations/Siyaset Bilimi ve Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri bölümünde, yüksek lisans eğitimini Chicago'da yine aynı bölümde tamamladı. Lise yıllarından itibaren Araçça ve Doğu Dilleri ve Medeniyetleri ile yakından ilgilenmeye başladı. Halin Univesity of Arizona, Department of Near Eastern Studies'de öğretim üyesi olarak sürdüren Lucas, çalışmalarını özellikle hadis, fıkıh Kur'an araştırmaları alanlarından yoğunlaştırdı. Hâlen Taberî tefsirinin İngilizceye tercümesiyle meşguldür.

** Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, BURSA, haticenur.1411@gmail.com

*** Bu makale "Major Topics of the Hadith" başlığıyla *Religion Compass*'da (2/2, 2008, s. 226-239) yayınlanmıştır.

**** Çeviri metni içerisinde geçen ve saygı ifade eden köşeli parantez içerisindeki Hz. Kelimeleri ve esas alınan çevirinin sayfa numaraları tarafımızdan çeviriye dâhil edilmiştir.

¹ Kutsî hadisler hakkında bkz. Graham (1977).

etikten tabaka bilgisine, tefsirden fitene kadar İslâmî düşünce ve ibadetlerin tüm yönlerine temas etmektedir.

Hadisler, Sünnîler ve Şiiiler bu kadar önemliyken bu makale sadece Sünnî hadis literatürüyle sınırlandırılmıştır. (Şii hadise girişle ilgili Kohlberg 1983; Gleave 2001). Bizim karşılaştığımız konuların çoğu hem Sünnî hem Şii hadis kitaplarında geçmektedir. Her iki literatür arasındaki başlıca farklılıklar, isnad ve dînî konulardaki kaidelerde bulunur. Şu da eklenmelidir ki Şii araştırmacılar Sünnî hadis kitaplarını sıklıkla okusalar da Sünnî bir araştırmacının Şii hadis kitabını okuduğu alışılmamış bir durumdur. Bu farklılığın sebebi, Sünnî hadis kitapları Şiiilerin görüşlerine uygun birçok hadis içerirken, Sünnîlerin Şii hadis kitaplarındaki isnadları zayıf olarak düşünmeleri ve bu sebepten çalışmaya değer olarak görmemelerinde yatar.

Sünnî hadis literatürü üç genel metin türünden oluşur: rivayet türü kitaplar, ravi tabakaları, usûl kitapları.² Rivayet türü kitaplar genellikle üç türde yazılmıştır -müsned, musannef ve kırk hadisler-. Müsnedler [Hz.] Peygamber'in fiillerini, sözlerini, takrirlerini haber veren sahabilere göre yazılmıştır. [226] Dolayısıyla Ahmed b. Hanbel'in (v. 855) Müsned'inde Ebû Bekr es-Sıddık'tan gelen tüm hadisler bir bölümde, ardından Ömer b. el-Hattab'ın hadisleri ve sekiz yüzden fazla sahabenin hadisleri geçmektedir. Müsnedler *isnadların* analizi açısından faydalı olsa da spesifik peygamber söz ve fiillerinin yerini belirlemede kullanışsızdır. Günümüze kadar gelen müsned kitapları yazan âlimler arasında Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (v. 819-20), Ebû Bekr el-Humeydî (v. 834), Ebû Ya'la el-Mevsilî (v. 919) ve Ebu'l-Abbas el-Esamm (v. 957-8) sayılabilir.

Rivayet türü kitaplar içinde İkinci ve en meşhur olanı *musanneftir*. Tüm altı temel hadis kitabı aşağıda geleceği üzere kitap ve bablar altında konularına göre tasnif edilmiştir. Böylece birisi hadisleri hukuki, ahlâkî ve itikâdî konularla ilgisine göre yerini kolaylıkla bulabilmektedir. Klasik hadis kitaplarının birçoğu 35 ile 95 arasında değişen kitap ve binlerce bölüm ihtiva etmektedir. Erken dönem *musannef* çalışmalarına Darimî'nin (v. 869) *Sünen'i*, İbn Hibbân'ın (v. 965) *Sahîh'i*, Darekutnî'nin (v. 995) *Sünen'i*, Hâkim en-Neysâbüri'nin (v. 1014) *el-Müstedrek'i* örnek olarak verilebilir.

Özellikle 1000 yılından sonra giderek yaygınlaşan üçüncü tür de Kırk Hadis kitaplarıdır. Sahih sayılmayan bir hadise göre [Hz.] Peygamber şöyle buyurdu: 'Allah benim ümmetinin hakkı için kırk hadis ezberleyenleri fakihler ve âlimlerle birlikte diriltir.' (İbrahim& Johnson-Davies1976). Klasik hadis kitaplarının hacimli ve muazzam varlığı göz önünde bulundurulursa kırk

² Pek çok hadis İslâmî kaynaklarda, özellikle hukuk ve tasavvuf metinlerinde bulunabilir. Yine de ben hadisleri takdim eden, seçen, izah eden 'Hadis literatürü' kavramıyla konuyu sınırlı tuttum. Sünnî hadis literatürüne giriş mahiyetinde iyi bir çalışma için bkz. Sıddıkî (1993).

hadisler zengin hadis literatürüne giriş açısından kolaylık sağlar. Hatta bugüne kadar Nevevî'nin *Kırk Hadis*'i bu alanda yazılan en başarılı çalışmalardan biri sayılmıştır. Meşhur mutasavvıf İbn Arabî de yüzü aşkın kutsî hadisten bir kırk hadis derlemiştir ve genişletmiştir.

Altı temel hadis kitabı dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında kendi girişimleri ve gelirleriyle hadisleri toplamak için Orta Asya'dan Mısır'a (ayrıntılı bilgi için bkz. Brown 2007) gelen âlimler tarafından telif edilmiştir. En çok itibar edilen iki kitap ise Muhammed b. İsmail el-Buhârî'nin (v. 870) *Sahîh*'i ve Müslim b. el-Haccac'ın (v. 875) *Sahîh*'idir. *Sünen* başlığı altındaki dört kitap ise Ebû Dâvûd es-Sicistânî (v. 889), İbn Mâce (v. 887), Ebû İsa et-Tirmizî (v. 892), Ahmed b. Şuayb en-Nesâî (v. 915) tarafından yazılmıştır. Hadis kitaplarının telifi bu kitaplardan sonra en az bir yüzyıl daha en azından İranlı hadis âlimi Ebû Bekr el-Beyhâkî'nin (v. 1066) dönemine kadar isnadların tamamıyla yazılmıştır. [227] Hadis kitaplarının çoğu, on birinci yüzyıldan sonra 850-1070 yılları arasında yazılan 20 veya daha fazla kitabın içindeki hadisleri esas alarak yazılmıştır. Önceki dönemdeki kitapların çizgisini devam ettiren önemli kitaplar arasında Beğâvî'nin (v. 1122) *Mesâbihu's-Sünne*'si, Tebrizî'nin (v. 14. Yüzyıl) *Miškâtu'l-Mesâbih*'i, Nevevî'nin *Riyâzu's-Sâlihîn*'i, İbn Hacer'in *Metâlibu'l-Âliye*'si, Suyutî'nin (v. 1505) *Câmiu's-Sağir*'i, el-Muttakî el-Hindî'nin *Kenzü'l-Ummal*'ı ve Şevkânî'nin (v. 1839) *Neylü'l-Evtâr*'ı sayılmaktadır.

Tabakât kitapları esasen hadis râvîlerinin geniş "Kim Kimdir" rehberidir. (Arapça tabakât kitapları için bkz. Wadad al-Qadi 1995, Roded 1994). Bu kitapların en erken yazılmış olanı, İbn Sa'd'ın (v. 845) *Kitâbu't-Tabakât*'ı, yüzlerce râvîyi tabaka tabaka nerede yaşadıklarına (bu kitap ayrıca [Hz.] Peygamber'in geniş siretini ve 1000'den fazla sahabeyi de ihtiva etmektedir; kitap hakkında daha fazla bilgi için bkz. Lucas 2004, Khalidi 1996) göre ele almıştır. İbn Sa'd diğer birçok tabakât müellifi gibi birçok râvînin durumlarına işaret eden ifadeler de kullanmıştır. Bu ifadeler 'sika', 'saduk', 'zayıf' ve 'metruk' olabilir. İbn Sa'd'ın kitabının aksine Sünnî literatürdeki birçok tabakât kitabı alfabetik olarak tasnif edilmiştir. Bu alanda en önemli telifler şunlardır: İbn Ebî Hâtim'in (v. 939) *Kitâbu'l Cerh ve't-Ta'dîl*'i, Hatîb el-Bağdâdî'nin (v. 1071) *Târihu Bağdâd*'ı, İbn Asâkir'in (v. 1175) *Târihu Dimeşk*'i, Şemseddin ez-Zehabî'nin (v. 1348) *Târihu İslâm ve Siyeru A'lâmi'n-nübelâ*'sı, İbn Hacer el-Askalânî'nin *Tehzîbü't-Tehzîb*'i. Bu hacimli kitapların hepsi Arapça yazılmıştır ve maalesef hiçbiri herhangi bir Avrupa diline bu tarihten itibaren çevrilmemiştir; İngilizce'ye çevrilen tek genel tabakât kitabı İbn Hallikân'ın (v. 1282) *Vefeyâtu'l-a'yân*'ıdır. (bkz. Baron William de Slane 1970).

Hadis literatürünün son türü ise hadisin birçok disiplinini açıklayan usûl kitaplarıdır. Müslüman âlimler hadis metinlerini, râvîlerini, isnad şekillerini tarif etmek ve analiz etmek için teknik kurallar bütünü ihdas etmişlerdir. Bu alandaki en önemli çalışma olan İbnü's-Salah'ın (v. 1245) *Mukaddime*'si

İngilizce'ye çevrilmiştir (Dickinson 2005). İbnü's-Salah, hadislerde görülen "sahih", "hasen", "zayıf" gibi ifadelerin tanımından hadis imla usûlüne, râvîlerin lakaplarının ve müttefik-müfterik isimlerinin açıklanmasına kadar 65 hadis dalını açıklamıştır. Nevevî, İbn Kesir (v. 1373), el-İrâkî (v. 1404), İbn Hacer el-Askalânî, es-Sehâvî (v. 1497) ve Suyûtî'nin de içinde bulunduğu pek çok önemli Memlûk dönemi âlimi, İbnü's-Salah'ın *Mukaddime*'sinin şerh ve ihtisar çalışmasını yapmıştır.[228]

Sünnî hadis literatürüne ait eserlerin büyük çoğunluğu Arap olmayan okuyucular için erişilmez olarak kalmaya devam ediyor. Batı'daki hadis üzerine araştırmalar bin yılı aşkın süredir hadislerin Müslümanlar üzerinde dînî, aklâkî ve manevî etkisinden ziyade İslâmî kaynakların gün yüzüne çıkarılmasında hadislerin tarihî değerini tartışmaya yöneliktir. (hadislerin otantikliği meselesinde Batılı araştırmacılar tarafından yapılan temel tartışmalara genel bir bakış sunması açısından bkz. Motzki 2004, Introduction).³ Temel hadis musannifi ve kitaplarının Batı dillerinde yapılmış akademik monografisine rastlanmamaktadır. Bu kitaplardan İngilizce'ye tercüme edilenlerden çoğu şekli talihsizlikler yüzünden bozulmuş ve pek çok Arapça kelime tercüme edilmeden bırakılmıştır. (tercüme edilenler arasında okunmaya değer iki çalışma için bkz. İbrahim&Johnson-Davies 1976 ve Hamid 2003; ayrıca bkz. Robson 1963-5). Sünnî hadisleri öğrenmeye hevesli çoğu öğrencinin karşılaştığı zorluklar göz önüne alınırsa, bu makalenin temel iki amacı İngilizce'deki deyimlerle 22 ahlakla ilgili hadis örnekleri yanında temel Sünnî hadis kaynaklarının içerdiği konular bakımından bakış açısı sağlamaktır.

2. İki Temel Kitap: Müslim'in *Sahih*'i ve Ebû Dâvûd'un *Sünen*'i

Müslim'in *Sahih*'i ve Ebû Dâvûd'un *Sünen*'i Sünnî Müslümanlar tarafından uzun zamandır büyük itibara sahiptir. Müslim'in tasnifi 54 kitap, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'i 35 kitap içermektedir. Aşağıda verilen 26 kitap her iki eserde de bulunmaktadır:

³ Hadisin geçerliliği ve tarihi kullanımına şüphe ile bakan en önemli araştırmacılar Ignaz Goldziher (1971) ve diğerleridir. Joseph Schacht (1950), G. H. A. Juynboll (1969, 1983, 1996, 2001); Bu isimlerin radikal iddialarıyla aynı fikirde olmayan önde gelen araştırmacılar arasında Fuat Sezgin (1967), Nabia Abbott (1967, 1983), M. M. El-A'zami (1985,1992) ve Schoeler (2006) ve arkadaşları bulunur. Bu alanda en heyecan verici çalışmalardan birisi Harald Motzki (2002) tarafından yapıldı ve Herbert Berg (2003) örneğinde olduğu gibi buna Avrupalı başka birçok araştırmacıyı da eklemek mümkündür. Fiten hadisleri Batılı araştırmacıların dikkatini çekmiş hadis türlerinden biridir; bkz. David Cook(2003), Michal Cook (1992,1997) ve Wilferd Madelung (1986)'un yayınları.

Temizlik, Namaz, Cenâiz, Zekât, Oruç, Hac, Nikah, Talak, Köle azâdı, Satış, Miras, Vasiyet, Yeminler ve adaklar, Diyet, Hadler,⁴ Akitler, Lukata, Cihâd,⁵ Emirlik, Av, Kurbanlar, İçecekler, Giysi, Edeb, İlim, Fiten.

Bu liste hadisin temel konularına giriş mahiyetinde genel bir bakışı sağlıyor. Bu konuların çoğu İslâm hukukuyla ilgilidir ve ibadet, muamelât ve ukûbatı ele almaktadır. Müslim ahlakla ilgili hadisleri “Selam”, “İyilik ve Sıla”, “Zikir”, “Tevbe” kitaplarında ayrı ayrı toplarken Ebû Dâvûd hepsini Kitâbu'l-Edeb içinde gruplandırıldığı için, ahlak konuları Müslim'in *Sahîh*'inde Ebû Dâvûd'un *Sünen*'ine göre daha belirgindir. [229] Fiten gibi konular iki kitapta da mevcuttur ve Ebû Dâvûd 'Sünnet' kitabında Sünnî Müslümanların birçok mezhebî durumlarının altını çizmektedir. Ebû Dâvûd Hulefâ-i Raşidin [Hz.] Ebû Bekr, [Hz.] Ömer, [Hz.] Osman, [Hz.] Ali'nin faziletlerini Sünnet kitabına dâhil ederken, Müslim ise tabakât türüne giren “Fezâil” ve “Fezâilü's-Sahâbe”yi ayrı kitaplar olarak tasnif etmiştir.

Bu kitapların hacim bakımından son derece farklı oldukları göz önünde bulundurulursa, biz hadisin temel konularının daha açıklayıcı olması için Müslim'in *Sahîh*'i ve Ebû Dâvûd'un *Sünen*'indeki en geniş kitapları mukayese edebiliriz.⁶

Müslim

Namaz	1054 hadis ⁷
Hac	522 hadis
İman ⁸	380 hadis
Temizlik	237 hadis ⁹
Sahâbenin Faziletleri	232 hadis
Oruç	222 hadis
İçecekler	185 hadis

⁴ Hadler yalnızca yöneticiler tarafından verilen bedenî cezaları gerektiren bir takım suçlardır. Bu suçlar genellikle hırsızlık, zina, kazf, zehirleme ve soygunla sınırlıdır; dinden dönme de bu listeye bazen eklenirdi.

⁵ 'Cihad' kelimesi 'kendini öne çıkarıp, savaşmak' anlamına gelirken bu kelimenin kullanımını hadis ve İslâm hukuku kitaplarında savaş hukukuyla sınırlandırılmıştır.

⁶ Metinlerinde çok küçük farklılıklar olan ama anlam konusunda benzer olan iki hadis tek bir hadis mi yoksa mı ayrı mı sayılması konusunda ittifak yoktur.

⁷ Müslim aslında yedi namaz konusunu kitabına almıştır, bu yüzden bu sayı *Sahîh*'inde namazla ilgili hadislerin toplamını ifade eder.

⁸ Müslim'in Kitâbu'l-İmân'ı birçok dinî konuyu ve çoğu Müslüman tarafından kabul edilen temel öğretileri ihtiva etmektedir. Bu kitabın başlığının lafzî tercümesi 'Fundamentals' veya modern deyişle 'İslam 101' olabilir.

⁹ Ebû Dâvûd *Sünen*'inde hayz konusunu Kitâbu't-Tahâret'e aldığı için, benim Kitâbu't-Tahâret'e eklediğim Kitâbu'l-Hayz'ı Müslim müstakil olarak ele almıştır.

Emirlik	185 hadis
Zekat	177 hadis
Faziletler	174 hadis

Ebû Dâvûd

Namaz	1165 hadis
Edeb	502 hadis
Temizlik	390 hadis
Hac	325 hadis
Cihat	311 hadis
Satış	245 hadis
Sünnet	177 hadis
Oruç	164 hadis
Emirlik	161 hadis
Cenazeler	154 hadis

Bu liste Müslim'in *Sahîh*'i ve Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inin kapsadığı konular bakımından aralarındaki benzerliklere işaret etmektedir. Namaz her iki kitapta da ikinci en hacimli kitabı ikiye katlayarak en önde gelen kitap olmuştur. Hac, temizlik ve oruç muamelat ve ukûbattan ziyade ibadetleri tanzim etmek için hadislerin daha çok yararını göstererek her iki listede de bulunmaktadır. Müslim'in tüm kitaplarını ahlâkî konularda toplasaydık, Ebû Dâvûd'un Kitâbu'l-Edeb'inde bulunan benzer sayıda hadise ulaşabilirdik. Sonuç olarak bu mukayese Müslim'in tabakat gibi hukuk dışı konulara muasırı Ebû Dâvûd'dan daha çok önem verdiğini gösteriyor.

Her iki kitapta namazın önemine bakılırsa, hadislerin nasıl temin edilip, tasnif edildiğini daha iyi anlamamızı sağlıyor. Bizim çalışma konumuz Ramazan ve Kurban Bayramlarında¹⁰ kılınan bayram namazları olacak. Bayram namazından Kur'an'da açık bir şekilde bahsedilmez ve onun tüm Müslüman toplumu tarafından uygulanan bir sünnet olduğu görülmektedir. Ebû Dâvûd bayram namazını *Kitâbu's-Salât* içinde 245 ve 257 babları arasına alırken, Müslim *Sahîh*'inde bu konuya kısa bir kitap tahsis etmiştir.

Müslim'in *Kitâbu's-Salâti'l-İdeyn*'i bir giriş ve dört baktan oluşmaktadır. Girişte Ramazan Bayramının cemaatle kılınan bir namazla başlayıp, ardından hutbeyle devam ettiği¹¹ ve [Hz.] Peygamber'in hanımların kısmına seslenerek

¹⁰ Ramazan bayramı Ramazan ayının sonunda yapılırken, Kurban bayramı haccin bitimine yapılır.

¹¹ Bu, cemaatle birlikte kılınan namazın öncesine hutbe okunan Cuma namazında geçerlidir.

takılarını zekat olarak vermelerini teşvik etmesiyle sonlanan bir programdan bahseden hadislerle başlamıştır. [230] Pek çok hadis beş vakit namaz için okunan ezanın bayram namazları için okunmadığından bahsetmiştir. Müslim devamında aşağıda gelecek dört konuya işaret eden ilgili hadislerle devam etmiştir:

Her yaşta kadının bayram namazına katılmaları ve hutbe dinlemelerine izin verilmesi;

Bayram namazının öncesinde ve sonrasında nafil namaz kılınmaması;¹²

[Hz.] Peygamber'in bayram namazında Kaf Suresi ve Kamer Suresi okuması; ve

Bayramda umumî eğlencelere ve şarkı söylemeye o güne özel olarak izin verilmesi.

Müslim'in ele aldığı bayram namazıyla ilgili ilk üç konu Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde de bulunur. Ebû Dâvûd ayrıca aşağıdaki konuları ve hadislerdeki ilgi alanlarını vurgulamıştır:

1. Her iki bayram Medine'de İslâm öncesi dönemde aynı gündü;
2. İmam bayram namazını kıldirmaya giderken yolda oyalanmamalıdır;
3. Hayırlı kadınlar namaz esnasında cemaatin arkasında durup tekbir getirebilirler;¹³
4. [Hz.] Peygamber yaya dayanarak hutbe okudu;
5. Birisi birinci rek'atta yedi defa, ikinci rek'atta beş defa tekbir getirirdi;¹⁴
6. Namaz bitiminde hutbe için bekleyip dinlemek zorunlu değildir;
7. [Hz.] Peygamber bayram namazının kılınacağı yere bir yoldan gider, eve farklı bir yoldan dönerdi;
8. İmam bayram namazını bayramın birinci günü kıldiramazsa, ikinci günü kıldirmak zorundadır¹⁵ ve

¹² Müslümanlar için beş vakit farz namaza ilave olarak bayram namazlarını kılması sünnettir. Mesela öğle namazının öncesinde ve sonrasında iki rekât kılınması konusunda ittifak vardır. Fakat sabah ve akşam namazlarından sonra nafil namaz kılınmaz.

¹³ İslam hukukuna göre hayırlı kadınlar bu durumu bitene kadar namaz kılmazlar.

¹⁴ Fakihler arasında bayram namazlarında kaç defa tekbir getirilmesi konusunda ittifak yoktur. Tekbir lafzının tekrarlanması bayram namazlarını vakit namazlarından farklı kılar.

¹⁵ Bu hüküm Müslümanların kullandığı takvimin kameri olmasından dolayı ihdas olmuştur. Birinin hilali kendi komşularından önce görmesi ve onun bayram namazını ikinci günde kılması muhtemeldir. Ramazan bayramı Şevval ayının ilk günü, Kurban Bayramı Zî'l-Hicce'nin onuncu günü başlar.

9. Bayram namazı hava koşulları sebebiyle mescidin içinde kılınabilir.¹⁶

Bu özet çalışmadan anlaşılacağı üzere Ebû Dâvûd Müslim'e göre daha çok hükmü kitabına almıştır. Bu farklılığın muhtemel nedeni, Ebû Dâvûd'un hadisleri kitabına alırken şartlarının Müslim'e göre daha az olması, Müslim'in isnadlardaki râvîlerin sika olmasında ısrar etmesi olabilir. Bu sebeple Sünnî Müslüman âlimler Müslim'in kitabını ihtiva ettiği hadislere itibar ederek Buhârî'nin *Sahîh*'ine göre ikincil kabul etmiş, fakat aynı zamanda âlimler Ebû Dâvûd'un *Sünen*'ini ihticac bakımından Müslim'in *Sahîh*'ine göre daha kullanışlı bulmuşlardır. [231] Bu örnekte de açıktır ki Müslim'in *Sahîh*'inde bulunan hukukî birçok hadis Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde de bulunur, özellikle ihtiva ettiği hadislerin tamamının diğer Müslüman âlimler tarafından 'sahih' veya 'hasen' diye ifade edilmesinden dolayı bir araştırmacı için doğrudan Ebû Dâvûd'un kitabına bakması verimli olabilmektedir.

3. Ahlakla İlgili Hadislere Örnekler: Nasıl İyi Müslüman Olunur

Hadisler İslâm hukukunda önemli rol oynamasına rağmen, çoğu Müslümanın hadisleri hutbelerde, ahlaki eğitim alan okullarda duyması muhtemeldir. İslam- iman- ihsan üçlü hiyerarşisinde olduğu gibi İslâm'ın beş şartı da hadislerde geçmektedir. Selamlaşma, aksırana teşmit gibi temel sosyal ilişkiler de hadisler vasıtasıyla İslâmileşmiştir. Yukarıda bahsedilen Nevevî'nin *Kırk Hadis*'i spesifik hukukî emirlerden ziyade doğruluk ve takvaya teşvik eden ahlakî öğretileri ihtiva eder. Hadis literatürün çoğunluğuna bahsi geçen dil engelini ışığında biz Ebû Dâvûd'un *Sünen*'indeki Kitâbu'l-Edeb'te bulunan ahlakla ilgili seçtiğimiz 22 hadisi takdim ediyoruz.¹⁷

Merhamet, iyilik ve sevgi erdemleri

Abdullah b. Muğaffel'den rivayetle Rasûlullah şöyle buyurdu: Allah kullarına karşı yumuşak muamele eder ve yumuşaklığı sever, şiddet karşılığında vermediğini yumuşaklık karşılığında verir.¹⁸

Ebû Hureyre'nin rivayet ettiğine göre Akrâ b. Hâbis Rasûlullah torunu Hüseyin'i öperken görmüş ve Rasûlullah'ın şöyle dediğini haber vermiştir: On çocuğum var, hiçbirini öpmedim! Rasûlullah şöyle devam etmiştir: kim merhamet etmezse ona da merhamet edilmez.¹⁹

¹⁶ Bu bölümdeki bazı hadisler Hz. Peygamber'in ve sahabenin bayram namazlarını dışarıda kıldığını gösteriyor.

¹⁷ Tüm çeviriler yazar tarafından yapılmıştır, çeviri yapılmamışsa dipnotta gösterilmiştir. İsnadlar yer gözetilerek yazıya dâhil edilmemiştir.

¹⁸ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 11, Müslim, Hamid 2003 s. 62.

¹⁹ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 156, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Hamid 2003 s. 24.

Hız. Aîşe (r.a.)²⁰ şöyle haber vermiştir: Rasûlullah ne bir hizmetçiyi ne de bir kadını dövmüştür.²¹

Huzeyfe'nin naklettiğine göre [Hz.] Peygamber şöyle buyurmuştur: Her iyilik sadakadır.²²

Hız. Aîşe'nin (r.a.) naklettiğine göre [Hz.] Peygamber şöyle buyurmuştur: Cibril komşu hakkında o kadar tavsiyede bulundu ki sonunda kendi kendine onu mirasçı kılacak, dedim.²³

Ebû Hureyre'den rivayetle Rasûlullah şöyle buyurmuştur: nefsimi elinde bulundurana yemin olsun ki! Sizden hiçbirinin gerçekten iman etmedikçe cennete giremeyeceksiniz, [232] birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olmayacaksınız. Size nasıl birbirinizi seveceğinizi söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayın.²⁴

Bazı Nasihatler

Ebû Hureyre şöyle nakletmiştir: Birisi gelip 'Ey Allah'ın Resûlü gıybet nedir?' diye sordu. Rasûlullah şöyle buyurdu, 'kardeşini onun hoşlanmayacağı şekilde bahsetmelidir.' (soru soran) fakat hakkında söylediklerimiz o kardeşimizde bulunuyorsa? dedi. Bunun üzerine [Hz.] Peygamber şöyle yanıt verdi, 'o kişi senin bahsettiğin gibiyse gıybet etmiş olursun; eğer bahsettiğin şeyler onda yoksa iftira atmış olursun.'²⁵

Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre [Hz.] Peygamber şöyle buyurmuştur: Hasetten sakının! Haset ateşin odunu tükettiği gibi iyilikleri tüketir.²⁶

Enes b. Malik'in naklettiğine göre [Hz.] Peygamber şöyle buyurdu: Birbirinize düşmanlık beslemeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun! Bir Müslümanın bir din kardeşine üç günden fazla küsmesi helâl değildir.²⁷

Başkalarına Yardım Etmek

Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre [Hz.] Peygamber şöyle buyurmuştur: Her kim bir Müslümanı dünya sıkıntılarının birinden kurtarırsa Allah da onu kıyamet gününde bir sıkıntıdan kurtarır. Kim darda kalan bir kimseye kolaylık gösterirse Allah da ona dünya ve âhirette kolaylık ihsan eder. Kim bir

²⁰ Bu ifade normalde peygamberler için kullanılır, ancak Ebû Dâvûd'un Sünen'inde bu şekilde geçmiştir.

²¹ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 5, Müslim.

²² Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 68, Müslim, Hamid s. 37.

²³ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 132, Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Mace, Hamid, s. 25.

²⁴ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 142, Müslim, Tirmizî, İbn Mace, Hamid, s.41.

²⁵ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 40, Müslim, Tirmizî.

²⁶ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 52.

²⁷ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 55, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Hamid, ss. 56-7.

Müslümanın ayıbını örterse Allah da dünya ve âhirette, onun ayıbını örter. Kul (din) kardeşinin yardımında oldukça Allah da o kulun yardımındadır.²⁸

Behz b. Hakîm'in dedesi şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Rasûlü kime iyilikle muamele etmeliyim?' Hz. Peygamber bunun üzerine şöyle buyurdu, 'Annene, sonra annene, sora annene, sonra babana sonra sıra ile akrabalarına...'²⁹

Ebû Useyd Malik b. Rabi'es-Sa`adî şöyle dedi: Rasûlullah aramızdayken Beni Seleme'den birisi geldi ve şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Rasûlü, anne ve babamın vefatından sonra onların iyiliği için yapabileceğim şeyler var mı?' Rasûlullah "Evet, Evet, onlara dua etmek, onlar için Allah'tan mağfîret dilemek, ölümlerinden sonra vasiyetlerini yerine getirmek, yakınlığı ancak onlar vasıtasıyla olan akrabalarla ilgilenip onlara karşı üzerine düşeni yapmak ve onların arkadaşlarına ikram ve hürmet etmek" buyurdu.³⁰

Selam Adâbı

Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre Rasûlullah şöyle buyurdu: At sırtında giden yayaya, genç olan yaşlıya selam vermeli; yoldan geçen oturana; az sayıda kişiden oluşan topluluk büyük topluluğa selam vermeli.³¹ [233]

Esmâ bnt. Yezîd şöyle demiştir: [Hz.] Peygamber benim de bulunduğum kadın topluluğunun yanından geçti ve bize selam verdi.³²

Berâ b. Âzîb'in naklettiğine göre Rasûlullah şöyle buyurdu: ne zaman iki Müslüman karşılaşırsa, musafaha edip, Allah'a hamd ederek bağışlanma dileseler ikisi de bağışlanır.³³

Aksırma Adâbı

Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre [Hz.] Peygamber şöyle buyurmuştur: sizden birisi aksırса, Elhamdülillah desin, yanındaki de ona Allah sana merhamet etsin desin, (aksıran kimse de) onlara: "Allah bize de size de mağfîret etsin" diye karşılık versin.³⁴

Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre Rasûlullah şöyle buyurmuştur: Müslümanın Müslüman kardeşine karşı beş şeyi yapması görevidir: selamına karşılık vermesi, aksırdığında teşmit etmesi, davetine icabet etmesi, hasta ziyaretinde bulunması, cenazesine katılması.³⁵

²⁸ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 68.

²⁹ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 129, Hamid, s. 13.

³⁰ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 129, İbn Mace, Hamid, ss. 17-8.

³¹ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 145, Müslim, Tirmizî.

³² Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 148, Tirmizî, İbn Mace, Hamid, s. 103.

³³ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 153.

³⁴ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 99, Buhârî, Hamid, s. 95.

³⁵ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 98, Buhârî, Müslim, Nesâî, Hamid, s. 95.

Eve Girmek İçin İzin İsteme Adâbı

Ebû Said el-Hudrî şöyle dedi: biz Ensar³⁶ topluluğuyla birlikte otururken, Ebû Musa El-Eş'arî korkmuş bir vaziyette yanımıza geldi. Seni korkutan da nedir? dedik.

Ebû Musa şöyle dedi: 'Ömer kendisini ziyaret etmemi istedi, ben de gittim ve eve girmek için üç defa izin istedim. Bana izin vermedi, ben de eve döndüm. (daha sonra Ömer), benim evime gelmene ne engel oldu? dedi. Ben de şöyle dedim: Senin evine geldim, girmek için üç defa izin istedim, kimse bana izin vermediği için geri döndüm. Rasûlullah şöyle buyuruştur: "Her kim birinin evine girmek için üç defa izin iste ve alamazsa o evine dönsün." Ömer bunun üzerine Rasûlullah'ın bu hadisi söylediğine dair başka bir delil istedi.

Ubeyy b. Ka'b bunun üzerine 'Seninle kavmin en küçüğünden başkası kalkmaz' diye cevap verdi ve Ebû Said onunla beraber kalktı ve o hadisin doğruluğu hakkında şahitlik etmeye gitti.³⁷

Bazı Hayvanların Öldürülmesini Yasaklaması

İbn Abbas'ın naklettiğine göre [Hz.] Peygamber şu dört canlının öldürülmesini yasaklamıştır: karıncalar, arılar, hüthüt kuşu, atmaca.³⁸

Abdurrahman b. Osman'ın rivayet ettiğine göre doktorun biri yaptığı ilacın içinde kullanmak istediği kurbağa hakkında [Hz.] Peygamber'e sordu da O, kurbağanın öldürülmesini nehyetti.³⁹

Gece Duaları

Berâ b. Âzib, [Hz.] Peygamber'in kendisine şöyle dediğini nakletmiştir: yatmadan önce abdest al, sağ tarafına yat [234] ve şöyle de: Ey Allah'ım, ben yüzümü sana teslim ettim, işimi de sana havale ettim, (azabından) korkarak ve sevabını umarak (bütün işlerimde) sırtımı sana dayadım. Senden kurtulup sığınacak ancak sen varsın, indirmiş olduğun kitabına ve göndermiş olduğun nebiine iman ettim, diye dua et. (Böyle yaptığın takdirde) ölürsen İslam üzere ölürsün. Bunlar son sözlerin olsun."

Berâ bunun üzerine 'Gönderdiğin Rasûlüne' demem uygun mu? dedim. [Hz.] Peygamber, hayır, 'göndermiş olduğun Nebiine' dedi.⁴⁰

³⁶ Ensar İslâm'la ilk defa 620-22 yıllarında tanışmış, Medinelilerdi ve Hz. Peygamber'i Evs ve Hazrec arasında hakem olması için onu davet ettiler. Hadisteki Ömer Mekkeliydi ve muhacirdendi. Bu hadise Ömer'in hilafeti sırasında gerçekleşmiştir.

³⁷ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 138, Buhârî, Müslim, Hamid, s. 105.

³⁸ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 176, İbn Mace.

³⁹ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 177, Nesâî.

⁴⁰ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 107, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Hamid s. 116.

Şerik el-Hevzenî şöyle dedi: [Hz.] Aişe'yi ziyaret etti ve ona Rasûlullah gece kalktığına namazdan önce ne derdi? Dedim. Sen bana daha önce kimsenin sormadığı bir şeyi sordun dedi ve şöyle devam etti: gece kalktığına on defa "Allahu ekber" ve on defa "elhamdülillah", on defa: "Sübhanellahi ve bihamidih" on defa da, "Sübhanel melikil kuddûs " derdi. On defa istiğfar ederdi, on defa: "Lailahe ilallah" derdi. Sonra da on defa: "Allahümme innî eûzu bike min dîkî'd dünya ve dîkî yevmil kıyâme" diye dua ederdi. Sonra (teheccüd) namazına başlardı.⁴¹

4. Sonuç

Batılı araştırmacılar geniş Sünni hadis literatürünün sınırlarını zorlanarak çizmeye başladılar. Bu kısa makale İslam hukuku, ahlak ve i'tikad alanlarında hadisin rolüne ışık tutacak potansiyele sahip temel hadis kitapları arasında içerikle ilgili mukayeseli analiz etmeyi amaçlamaktadır. Hadis tenkidi ve usulü alanında Müslümanların çalışmaları hakkında ilave çalışmalar bizim İslâmî entelektüel geleneklerin⁴² esası hakkındaki bilgilerimizi artıracaktır. Bizim araştırmamız hadislerin tarihi yetkinlik probleminden gerçek anlamda içerdikleri ve sosyal etkisine kadar değiştirmeye devam etmektedir. Biz Sünni İslâm'ın gelişmesi ve dinamiklerini anlamamızda muazzam gelişmeye şahit olmalıyız. [235]

⁴¹ Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 110, Nesâî.

⁴² Brown 2007b; Dickinson 2001,2002; Fadel 1995; Lucas 2006; Melchert 2001a, 2001b, 2005; Speight 2002'in çalışmaları bu tarzda yazılan son dönem çalışmaları arasındadır.